

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS
OF ENVIRONMENTAL COMPETENCE FORMATION
AS A NECESSARY COMPONENT OF PROFESSIONAL
TRAINING OF PRESCHOOL EDUCATION SPECIALISTS**

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Nataliia Dzhura¹

Nataliia Machynska²

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-151-0-7>

Abstract. In the conditions of anthropogenic pressure on the environment and aggravation of environmental problems, a need to rethink and review the content of professional training of preschool education specialists arises. Being participants in the educational process, teachers are leading generators of environmental literacy among the youth. Therefore, the issue of environmental competence formation as a necessary component of professional training of preschool education specialists is relevant and requires further coverage.

In the curriculum for BA students of 012 «Preschool education» Programme Subject Area at the Ivan Franko National University of Lviv, academic discipline *Fundamentals of Natural Science and Methodology of introducing children to nature* is a compulsory course. The discipline aims to develop environmental competence which is an integral component of professional training of preschool education specialists, who are to be competitive in the labour market, work on self-improvement and have a nature-centred worldview. We suggest the following ways of environmental competence development: to develop a system of integrated knowledge

¹ Candidate of Biological Sciences, Associate Professor,
Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

² Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Chairperson of the Preschool and Primary Education Department,
Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

about nature based on the scientific worldview, learning, cognitive and environmental activity; to develop skills and abilities to use pedagogically appropriate means, methods and forms of organizing nature-learning activities with preschoolers; to develop creativity and ability to apply it together with scientific, pedagogical and psychological knowledge while familiarizing children with nature; to develop a socially active individual who cares about the environment and carefully uses natural resources. To this end, within the given academic discipline, we use the following innovative training techniques: problem-based learning, research work, interactive learning methods (fishbone diagram, cluster analysis, brainstorming), games, modelling, projects etc.

It is advisable to form professional environmental competence through environmentalization of the learning process in higher education institutions. For this purpose, we suggest including the discipline *Education for Sustainable Development* to the curriculum of 012 «Preschool education» students. Such discipline is to contribute to the systematic generalization of environmental and pedagogical experience and to form the ability to professionally apply theoretical knowledge in the educational process while fostering an attitude of care towards nature and environmental lifestyle among preschoolers.

Training of preschool education specialists is practically oriented and thus implemented through teaching practice and apprenticeships. It is practical training that continues to form the environmental competence of future preschool education specialists through the consolidation of certain moral principles and views, as well as the feeling of responsibility for one's actions. Here, it is important to involve students in the organization of environmental events of different kinds: workshops, excursions etc. We believe that the solution of key education development issues and creating appropriate conditions for providing high-quality educational services should be based on cooperation between higher education institutions and pre-school education institutions. To this end, it is necessary to make regular updates to the curricula, taking into account current problems and providing for introducing natural science component and innovative educational techniques to the process of professional training of preschool education specialists. After all, high-quality education is a necessary condition for preserving the environment and ensuring sustainable development of the society.

1. Вступ

Питання еколого-природничої освіти дошкільників та підготовки педагогів до її реалізації набуває особливої актуальності. Це пов'язано, насамперед, із тими викликами, що постають перед суспільством у відповідь на існуючі глобальні екологічні проблеми. Проблема формування природничо-екологічної компетентності як складової професійної підготовки фахівців у галузі дошкільної освіти, конкурентоспроможних на освітянському ринку праці, зорієнтованих на самовдосконалення до вимог часу з природоцентричним світоглядом залишається сьогодні особливо актуальним для закладів вищої освіти (ЗВО) і потребує подальшого висвітлення. Компетентність розглядають як динамічну комбінацію знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь та інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [6, р. 10; 11, р. 47].

Особливу роль у формуванні природничо-екологічної компетентності майбутніх фахівців для дошкільної освіти відіграють ЗВО, оскільки саме вони створюють необхідні умови для формування стійкої екологічної позиції, усвідомлення власної причетності до екологічних проблем, врахування у професійній, суспільній і побутовій сферах наслідків впливу на довкілля. Згодом здобувачі вищої освіти – майбутні педагоги – формуватимуть аналогічні компетентності у своїх вихованців [15, р. 12]. Науковий і практичний інтерес становлять дослідження компетентностей випускників ЗВО – майбутніх вихователів дітей дошкільного віку, що є необхідним для успішного виконання ними професійних функцій.

Затверджений Державний стандарт дошкільної освіти в Україні у новій редакції має на меті забезпечити підвищення якості дошкільної освіти та погодити її з міжнародними стандартами, що дозволить продовжити реформу дошкільної освіти з урахуванням наступності між закладом дошкільної освіти та загальної середньої освіти [1, р. 3]. Одним з обов'язкових результатів навчання та компетентностей дітей дошкільного віку визначено освітній напрям «Дитина в природному довкіллі». Серед ключових для дошкільної освіти компетентностей дитини з'явилася нова – *природничо-екологічна з навичками, що орієнтовані на сталий розвиток* [8, р. 75; 11, р. 47].

Підготовка дітей дошкільного віку, відповідно до завдань Державного стандарту дошкільної освіти, передбачає удосконалення професійної підготовки майбутніх вихователів. Важливими стають питання базової та методичної підготовки студентів до вирішення завдань, які входять до освітнього напрямку «Дитина в природному довкіллі». Підвищення рівня їхньої професійної предметної природознавчої компетентності надалі буде проявлятися у формуванні природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку [13, р. 115; 7, р. 45; 8, р. 75].

Виходячи з цього, виникає потреба переосмислити і переглянути зміст професійної підготовки фахівців у галузі дошкільної освіти. Адже педагоги як учасники освітнього процесу є провідними генераторами розвитку екологічної грамотності молоді.

Наукове дослідження має на меті розширити і уточнити зміст й ефективність підготовки майбутніх фахівців до реалізації завдань природничої освіти дошкільників у компетентнісному вимірі та спроектувати шляхи їхнього досягнення. Вивчаються особливості формування природничо-екологічної компетентності в умовах ступеневої освіти, здійснюється розробка теоретичних і методичних засад екологічної освіти вихователів закладу дошкільної освіти (ЗДО).

2. Формування природничо-екологічної компетентності у бакалаврів дошкільної освіти

Проаналізувавши літературу з проблеми дослідження, зрозуміли, що, у світлі прийняття нових освітянських документів (Закону України «Про вищу освіту», Закону України «Про освіту», Закону України «Про дошкільну освіту», Стандарту вищої освіти України за спеціальністю 012 Дошкільна освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти; Базового компоненту дошкільної освіти в Україні (нова редакція 2021)), увагу дослідження необхідно сфокусувати на професійній підготовці майбутнього фахівця у галузі дошкільної освіти та її змістовому оновленні.

Природничо-екологічна компетентність є складовою професійної компетентності, рівень якої виявляється у способі буття людини, створюваного на засадах особистісного ставлення до навколишнього світу через професійну і побутову діяльність, коли здобуті екологічні знання, навички, досвід, цінності актуалізуються у вмінні приймати рішення і виконувати адекватні дії, усвідомлюючи їхні наслідки для довкілля [2, р. 120; 14, р. 203].

Значні потенційні можливості закладено у викладанні фахових дисциплін. Реалізація цих можливостей пов'язана з модернізацією їхнього змісту, форм і методів, які необхідно використати для ефективного формування готовності майбутніх вихователів до розвитку екологічної компетентності дошкільників.

Відповідно до освітньо-професійної програми (ОПП) підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 012 «Дошкільна освіта», у Львівському національному університеті імені Івана Франка студенти вивчають нормативну навчальну дисципліну «*Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою*» [16, р. 8]. Метою навчальної дисципліни є формування природничо-екологічної компетентності як складової професійної підготовки фахівців у галузі дошкільної освіти, конкурентоспроможних на освітянському ринку праці, зорієнтованих на самовдосконалення до вимог часу з природоцентричним світоглядом [17, р. 2].

Дисципліна складається з чотирьох змістових модулів (ЗМ):

ЗМ 1. Теоретичні основи природознавства. Природа рідного краю.

ЗМ 2. Методика ознайомлення дітей з природою.

ЗМ 3. Ознайомлення дошкільників із сезонними змінами у природі.

ЗМ 4. Еколого-розвивальне середовище ЗДО. Екологічне виховання дошкільників.

Зміст навчальної дисципліни побудовано з акцентом на практико-орієнтоване спрямування, формування і розвиток професійних компетентностей у здобувачів вищої освіти з урахуванням завдань Базового компоненту дошкільної освіти і Програми «Українське дошкілля».

Опанування знаннями з курсу реалізується за допомогою основних організаційних форм навчання: лекцій, практичних (семінарських) занять, консультацій, самостійної роботи тощо. Головний принцип побудови навчального матеріалу дисципліни – екологічний. Його суть полягає у постійному акцентуванні на виявленні взаємозв'язків у природі, встановленні тих залежностей та законів природи, якими має керуватися людина у своїй поведінці [17].

У результаті вивчення навчальної дисципліни «*Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою*» студенти отримують знання, уміння і навички, необхідні для формування природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку (табл. 1).

Очікувані результати навчання

Студенти мають <u>знати</u> :	Студенти мають <u>вміти</u> :
об'єкти і явища природи рідного краю, її неповторну красу, видове різноманіття, проблеми збереження та примноження природних багатств	використовувати основні методи педагогічного дослідження (<i>спостереження за педагогічним процесом, вивчення педагогічної документації та продуктів дитячої діяльності, лабораторний і природний експеримент, методи математичної статистики в умовах повсякденної роботи з дітьми</i>) та враховувати отримані результати при підготовці до навчально-виховного процесу
найцікавіші для дітей об'єкти і явища природи планети (поза межами нашої країни)	складати біологічну характеристику рослин і тварин кутка природи та найближчого природного оточення для використання інформації у роботі з дітьми на заняттях та під час екскурсій
вплив природи на формування особистості від пренатального періоду розвитку до молодшого шкільного віку	добирати цікаву, доступну та педагогічно-виправдану інформацію про об'єкти та явища природи із врахуванням вікових та індивідуальних особливостей, здібностей конкретної дитини та групи дітей в цілому
завдання і сучасні наукові дослідження та надбання практики з питань організації роботи з ознайомлення дошкільників з природою	визначати тематику спостережень (первинних, повторних, порівняльних і заключних) та проводити їх в куточку природи, на майданчику дитячого садка, в найближчому природному оточенні та екскурсій, виходячи із програмових вимог та природного оточення і враховуючи вік дітей, рівень їх знань про природу, інтереси та потреби сьогодення і майбутнього
зміст знань дітей про довкілля, окреслений у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні та програмах навчання і виховання дітей у ЗДО та сім'ї	аналізувати знання дітей про довкілля для визначення перспективних ліній навчальної роботи з ними з урахуванням темпів індивідуального розвитку
зв'язки та залежності, що існують у природі: між рослинами і тваринами (комахами, птахами), рослинами і діяльністю людини, тваринами і умовами їх життя, тваринами і людиною	наочно демонструвати дітям взаємозв'язки та залежності, що існують у природі з метою формування у дошкільників початкових понять про взаємозалежність і цінність усіх об'єктів природи, одним з яких є людина

Chapter «Pedagogical sciences»

(Закінчення таблиці 1)

Студенти мають <u>знати</u> :	Студенти мають <u>вміти</u> :
сучасні екологічні проблеми та шляхи їх подолання	доступно розповідати про правила природокористування, необхідність збереження природи, організувати практичну діяльність дітей зі збереження природних багатств, чистоти довкілля, економного використання ресурсів у побуті (води, електроенергії тощо)
умови ефективності навчально-виховного процесу щодо вирішення завдань ознайомлення дошкільників з природою	доступно і цікаво подавати дітям природничі знання на спеціальних заняттях і в повсякденному житті з використанням різних методів навчання відповідно до віку: <i>розповіді про природу, бесіди, нескладні досліді, художню літературу, картини, кінофільми</i> ; забезпечувати комплексне поєднання засобів і методів, з метою впливу на розум і почуття дитини (спостереження та художнє слово, спостереження та образотворча діяльність, спостереження та музика)
безпосередні та опосередковані методи ознайомлення дітей з природою, формування зачатків екологічної культури у дошкільнят, наукового світобачення та правила поведінки у природі	використовувати в освітньо-виховному процесі різноманітні методи та прийоми розвитку сенсорних відчуттів дітей: спостереження, обстеження об'єктів за допомогою органів чуття, дидактичні ігри та вправи, ігри з природним матеріалом, працю
форми організації діяльності дітей у процесі пізнання ними світу природи	знайомити дітей з традиціями природокористування, обрядами та святковими сезонними діями, легендами, піснями, малими фольклорними жанрами природничого змісту
засоби фіксації знань дітей про природу	використовувати ігри з природними матеріалами: снігом, піском, водою, листям, плодами, насінням, проводити нескладні досліді під час прогулянок та екскурсій, самостійної діяльності дітей
особливості облаштування еколого-розвивального середовища у ЗДО	облаштовувати в групових кімнатах куточки природи та науковий (природничий) центр для практичного вправляння дітей у догляді за кімнатними рослинами та здійснення самостійної пошуково-дослідної діяльності; організувати працю дітей у природі (куточок природи, квітник, город) з використанням простого інвентаря, шляхом залучення їх до виконання трудових доручень, чергувань, колективної та індивідуальної праці

Відповідно до ОПП спеціальності 012 «Дошкільна освіта» у ЛНУ ім. І. Франка, навчання має практико-орієнтоване спрямування, що реалізується через навчально-виробничі практики (ознайомчу, навчальну (педагогічну) практику у групах раннього віку, педагогічну практику у групах дітей дошкільного віку, виробничу практику) [16, р. 15]. Практична підготовка передбачає формування у студентів професійних знань, умінь і навичок для творчої високопродуктивної роботи за обраною спеціальністю [15, р. 14].

Саме під час навчально-виробничих практик рекомендуємо продовжувати формувати природничо-екологічну компетентність майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти через утвердження певних моральних принципів та поглядів, розуміння відповідальності за власні дії. Тут важливе значення відіграє залучення студентів до організації природоохоронних акцій, майстер-класів, екскурсій та інших заходів екоосвітнього і екопросвітнього спрямування у ЗДО.

Спостерігаючи, граючись, розмовляючи й розмірковуючи разом із дитиною, студентам важливо звертати увагу на те, як дбайливо використовувати природні ресурси та робити свій внесок у боротьбу зі зміною клімату. Важливо викликати інтерес до захисту довкілля та догляду за ним, зробити турботу про природу частиною життя дитини, розвинути екологічне мислення.

У дошкільному віці ключовими напрямками формування природничо-екологічної компетентності є розвиток емоційно-ціннісного ставлення дитини до природи [7, р. 44; 8, р. 76]. Своєю поведінкою, увагою, почуттями та словами дорослі (педагоги та батьки) навчають малюків взаємодії з природою. Саме тому майбутні педагоги мають здійснювати освітньо-просвітницьку роботу серед батьків, консультувати їх щодо організації спілкування з дитиною під час відпочинку родини на природі та використання відпочинку з метою розвитку почуттів, мислення і мови дитини.

Для з'ясування ставлення батьків до екологічного виховання своїх дітей, студенти під час практики розробляють анкети, до яких входять такі питання: *Чи є у Вас кімнатні рослини вдома, які? Якщо ні, то чому? Чи є в родині собака, кішка або інші тварини? Чи посадили Ви дерево? Чи майстрували Ви з дітьми годівниці для птахів? Чи читаєте Ви дитині книги про природу? Чи дивиться*

Ваша дитина фільми або телепередачі про природу? Чи часто Ви буваєте в лісі з дитиною? Чи любить Ваша дитина бувати в лісі? Чи знає Ваша дитина назви дерев, квітів, ягід і т.д.? Чи розповідаєте Ви дитині про користь дерев, лікарських трав, ягід, комах, птахів? Чи знає Ваша дитина вірші, загадки, приказки, прислів'я про природу? Чи виявляє Ваша дитина турботливе ставлення до тварин, рослин? [5, р. 70].

На практичному занятті «Еколого-просвітницька робота з батьками. Природоохоронні заходи у ЗДО» студенти презентували листівки з рекомендаціями для батьків (рис. 1).

Отже, ефективність дошкільного виховання залежить від спільних дій сім'ї і закладу дошкільної освіти, екологічної освіченості батьків і вихователів.

Успіх екологічної освіти дошкільнят, а відтак і формування їхньої еколого-природознавчої компетентності залежить від того, який зміст знань про складний і багатоманітний світ Природи їм пропонують. Розвиткові дитини і засвоєнню знань сприятимуть умови, які враховують її психічні і фізичні можливості, способи орієнтування у довкіллі, вид педагогічного впливу. Тому майбутні фахівці дошкільної освіти мають вміти здійснювати систематичний фронтальний та вибірковий контроль за рівнем оволодіння дітьми знаннями природничого змісту, уміннями взаємодії з природними об'єктами та явищами, сформованістю моральних рис характеру шляхом проведення контрольних занять, тестування, проведення спостережень за дітьми під час самостійної діяльності. Для цього майбутні вихователі розробляють різноманітні творчі завдання для перевірки екологічної компетентності дошкільників за трьома групами критеріїв: *змістовної* (які загальні уявлення і знання сформовані у дитини), *емоційно-ціннісної* (як дитина емоційно реагує на об'єкти і явища природи, чи здатна до естетичних переживань) та *діяльнісно-поведінкової* (чи дитина володіє практичними діями з догляду за рослинами і тваринами куточка природи, присадибної ділянки тощо) [10, р. 132]. Свої творчі напрацювання з використанням різноманітних форм і методів діагностики (дидактичні та словесно дидактичні ігри, вправи, загадки, екологічні задачі тощо) студенти в ігровій формі презентують під час практично-семінарських занять.

Пам'ятка для батьків: 10 порад про те, як навчити дитину любити планету

- 1. Прогулянка під каштанами** (Важливо, щоб дитина вчилася контактувати з природою не в теорії, а на практиці. Прогулянка по парку або похід у зоопарк обов'язково мають підкріплюватись поясненнями та коментарями дорослих: *"Гарний зубр, правда? Але, на жаль, ці тваринки, як і багато інших, занесених до Червоної книги, можуть скоро зовсім зникнути, бо..."*).
- 2. Менше слів, більше зображень** (Маленькі діти сприймають більше візуально, ніж словами. Використовуйте відео чи фотографії на підкріплення своїх ідей).
- 3. "Ми відповідаємо за тих, кого приручили"** (Подаруйте дитині рослину і навчіть бути за неї відповідальною. Можливо, ваш Маленький принц чи принцеса не завжди вчасно поливатимуть улюблений вазон, проте наочність, чому важливо піклуватися про природу, гарантована).
- 4. Посадіть разом дерево**
- 5. Привчіть до екоторбинок**
- 6. Чистіш зуби? Включай воду!** (Розкажіть дитині, що не варто даремно витрачати такий важливий ресурс, чому потрібно повертати кран, поки мисш посуд чи чистіш зуби).
- 7. Нагадуйте вимикати електроприлади з розетки**
- 8. Про вічний пластик та багаторазову пляшку для води** (Купіть своєму маленькому екоактивісту багаторазову пляшку для води).
- 9. Сортуйте разом!** (Культура сортування сміття ще не дуже добре розвинена в Україні, проте ви, щонайменше, можете навчити дитину збирати папір або кришечки від пляшок).
- 10. Покажіть приклад!** (Будьте ековідповідальними і є шанс, що такими виростуть діти нового покоління!)

Рис. 1. Еколого-просвітницькі листівки для батьків, автор Н. Калагурка, 2021

3. Особливості організації екологічної освіти для сталого розвитку

Екологічна освіта потребує особливої уваги і має забезпечувати у суспільства здатність працювати заради сталого розвитку, розвивати вміння приймати рішення і діяти в інтересах збереження довкілля. Сталий розвиток необхідно розглядати як процес розбудови держави на основі узгодження і гармонізації соціальної, економічної та екологічної складових з метою задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь. Основою сталого розвитку є паритетність відносин у триаді *соціум – економіка – довкілля* [3, р. 9].

Програму «Дошкільнятам – освіту для сталого розвитку» направили експертки громадської організації «Вчителі за демократію та партнерство» Олена Пометун та Наталія Гавриш. Програму рекомендувало для запровадження МОН України і сьогодні за нею працюють вже кілька сотень закладів дошкільної освіти. Передбачені програмою дії спрямовані на покращення стосунків між дітьми та іншими людьми, підтримку морального і психологічного клімату в групі, розумне споживання енергії та води, зменшення марних витрат сировини та зміцнення власного здоров'я (табл. 2).

Для реалізації ідей освіти сталого розвитку в роботі ЗДО необхідно передбачити засвоєння вихователями надзвичайно важливих навичок екологічно-, економічно- й соціально-доцільної поведінки, без якої неможливе створення та існування суспільства сталого благополуччя, суспільства, яке засобами комфортного існування сьогодні з любов'ю створює таке ж комфортне майбутнє для наступних поколінь.

Саме тому, з метою якісного формування природничо-екологічної компетентності у фахівців дошкільної освіти, пропонуємо ввести у навчальний план бакалаврів вибірково навчальну дисципліну «*Освіта для сталого розвитку*». Такий курс має на меті ознайомити здобувачів освіти з можливостями розвитку сучасного суспільства в умовах глобальної зміни клімату, деградації екосистем і ресурсних обмежень. Тематика курсу передбачає вивчення найважливіших тем сьогодення: *Харчування. Продовольча криза. Водні ресурси. Проблеми забруднення водойм та нестачі питної води. Сільське господарство. Деградація земель. Відходи. Про-*

Зміст програми «Дошкільнятам – освіту для сталого розвитку»

Курси	Теми	Підтеми
<i>«Діємо разом» для дітей 4-го року життя</i>	1. Спілкування	1.1. Люди, які мене оточують
		1.2. Мої товариші по групі
		1.3. Мої друзі
	2. Моє здоров'я	2.1. Мої рухи
		2.2. Здорове харчування
		2.3. Чистота навколо мене
	3. Здоров'я природи	3.1. Дбайливі господарі
		3.2. Мої друзі – пташки
		3.3. Мої подарунки
<i>«Маленькі люди великої планети» для дітей 5-го року життя</i>	1. Спілкування	1.1. Звернення і запрошення до дії
		1.2. Допомога і подяка за неї
		1.3. Виконання ролі у грі
	2. Ресурси	2.1. Спільна гра з іграшками, які є
		2.2. Збереження і раціональне використання води
		2.3. Збереження тепла у приміщенні
	3. Природа – наш дім	3.1. Догляд за рослинами – допомога природі
		3.2. Вживання рослинної їжі
		3.3. Збереження навколишнього середовища
<i>«Дошкільнятам про сталий розвиток» для дітей 6-го року життя</i>	1. Спілкування	1.1. Привітання
		1.2. Допомога і підтримка
		1.3. Подяка
	2. Ресурси	2.1. Мої іграшки
		2.2. Папір – наше спільне багатство
		2.3. Вода – наше спільне багатство
	3. Подарунок	3.1. Подарунки від природи
		3.2. Слово в подарунок
		3.3. Дарувати радість

Джерело: [3]

блемні питання в управлінні відходами. Зміна клімату: причини, наслідки, адаптація тощо.

Освітній процес у межах програми «Дошкільнятам – освіту для сталого розвитку» будується на засадах самопізнання, самонавчання дітей через діяльність, націлення їх на прийняття самостійних рішень у повсякденному житті, виконання дій у напрямі сталого розвитку. Тому завдання вихователя – організувати дії дітей, надихнути їх, підбадьорити і скерувати їхні зусилля, спонукати до вибору способу діяльності, самостійного виконання обраних дій та їх обговорення. Педагог лише створює умови для безпечного і ефективного процесу навчання, запрошує взяти в ньому участь. Він повинен вміти слухати і чути дитину, не оцінюючи її особисті зміни. Важливим чинником є демонстрація самим педагогом моделей поведінки, орієнтованої на сталий розвиток, а також розвиток у дітей навичок критичного мислення. Використання проблемних питань спонукає їх до пошуку відповіді спільно з дорослими й однолітками за допомогою доступних їм засобів [3, р. 11–15].

З вище зазначеного випливає, що для дошкільнят освітню стратегію в інтересах сталого розвитку необхідно реалізовувати на засадах одного з напрямів гуманістичної педагогіки – педагогіки *empowerment* (з англ. *empowerment* – надання людині мотивації й натхнення до дії). Основні принципи педагогіки *empowerment*: 1) створення умов для формування у дитини впевненості у власних силах і можливостях та відповідальності за результати навчання; 2) прийняття нею рішень щодо власного стилю життя та їх виконання; 3) забезпечення психологічного комфорту дітей під час занять як за допомогою спеціальних прийомів, так і через доступність змісту (за принципом вибору кожною дитиною тих кроків, які вона хоче і може здійснити); 4) створення умов для появи у дітей ентузіазму і почуття задоволення від результатів групової й індивідуальної роботи, виконання дій і вироблення звичок поведінки, орієнтованих на сталий розвиток, що досягається завдяки постійному позитивному (за формою і за змістом) зворотному зв'язку [3, р. 11].

Для організації якісної та змістовної роботи у ЗДО з питань формування екосвідомості дошкільників рекомендуємо майбутнім педагогам наступні засоби (табл. 3).

Засоби для роботи з дошкільниками

Засоби для роботи з дошкільниками	Коротка анотація
Платформа розвитку дошкільнят НУМО	На платформі https://numo.mon.gov.ua/skills/ya-ta-dovkillya зібрано корисні підказки, цікаві вправи й ігри, які допоможуть дошкільнятам щодня опанувати важливі навички для подальшого розвитку. Для формування природознавчої компетентності цікава навичка «Я та довкілля», яка має на меті формування екосвідомості, дбайливого ставлення до природи та природних ресурсів.
Перша екоабетка для малюків (вид-во «Мушля», 2021)	Як пояснити малюкові, що сміття знешкоджує Світовий океан? Як розказати дитині, що від виробів з пластику вже давно потрібно відмовитися? Як прищепити дітям любов і почуття відповідальності за планету Земля? – відповіді на ці всі питання можна знайти в «Екоабетці» https://www.barabooka.com.ua/persha-ekoabetka-dlya-maljukiv/
Ірина Білик «Куди подіти сміття?» (вид-во «Ранок», 2021. 16 с.)	У книзі йдеться про те, як бути відповідальними споживачами, як дбайливо ставитися до довкілля.
Юн-Джу Кін, Джі-вон Лі «Чому ми любимо (і не любимо) ПЛАСТИК?» (вид-во «Ранок», 2020. 44 с.)	У книзі висвітлено загальну картину: з чого виготовляють пластик, як застосовують у різних галузях, чому виникає проблема з використаними пластиковими речами і як людство навчилося з цієї проблемою боротися. Книга достатньо проста, щоб бути зрозумілою дітям і водночас достатньо глибока, щоби розбудити свідомість дорослих.
«Виховання культури сортування сміття та поводження з відходами. Молодий дошкільний вік» (під ред. Н. Шаповал, вид-во «Мандрівець», 2020. 152 с.)	Практичний матеріал для роботи з дітьми молодшого дошкільного віку відповідно до Базового компонента дошкільної освіти з урахуванням вікових особливостей дітей як початкової ланки формування екологічної культури, вміння цінувати й оберігати природні ресурси, усвідомлювати наслідки своєї діяльності для довкілля.

Засоби для роботи з дошкільниками	Коротка анотація
Ганна Беленька, Олена Половіна <i>«Дошкільнятам про світ природи. Дітям п'ятого року життя»</i> (вид-во «Генеза», 2019. 96 с.)	У посібнику розкрито освітній зміст та інноваційні підходи формування еколого-природничої компетентності дітей п'ятого року життя. Подані рекомендації щодо організації різноманітних форм та методів ознайомлення дітей 5-го року життя з природою, що ілюструються прикладами їх проведення.
Татуся Бо <i>«Екопригоди суперкомпанії»</i> (вид-во «Ранок», 2020. 48 с.)	У Метушливому місті біда: через купи відходів помирає остання Деревоквітка. Хто врятує її та мешканців міста? Команда супергероїв-прибиральників знає свою справу: тут прибрати, те відсортувати, а це переробити. Їм під силу очистити не лише нашу планету, а й увесь космос! Вирушай у пригоди разом з веселою компанією супергероїв та врятуй Всесвіт, сортуючи відходи.

4. Педагогічна взаємодія у системі «викладач – студент»

Для забезпечення професійної готовності бакалаврів дошкільної освіти до реалізації фахових завдань освітній процес в Університеті побудовано за принципами студентоцентрованого навчання, в основу якого покладено індивідуально-диференційований та особистісно-орієнтований підходи і компетентнісна парадигма, із застосуванням класичних, активних та інтерактивних методів навчання: *презентації, дискусії, практико-спрямовані завдання, інтерактивні методи навчання (фішбоун, кластери, мозковий штурм, проблемне навчання, дослідницько-пошукову роботу, ігровий підхід, метод моделювання, кейс-методи аналізу конкретних ситуацій, робота в командах)*. Такі освітні технології є оптимальними для зацікавлення студентів до вивчення природничо-наукових питань та їхньої творчої інтерпретації [9].

Для підвищення результативності навчально-професійної діяльності здобувачів вищої освіти і посилення природничо-наукового компоненту з використанням інноваційних технологій можемо реалізувати ряд завдань: засвоєння системи інтегрованих знань про природу (у контексті вивчення об'єктів та явищ природи) на основі форму-

вання природничо-наукової картини світу, способів навчально-пізнавальної діяльності та природоохоронної практики; розвитку умінь і навичок використання педагогічно доцільних засобів, методів і форм організації природопізнавальної діяльності з дошкільниками; розвитку креативності та вміння творчо застосовувати знання з природничих і психолого-педагогічних наук під час ознайомлення дітей з природою; виховання соціально активної особистості, яка турбується про довкілля, охороняє та дбайливо використовує природні ресурси.

З метою визначення рівня сформованості педагогічних здібностей студентів на практичних заняттях використовуємо *Методи аналізу конкретних ситуацій*. Робота проводиться у командах. Студенти діляться на команди методом жеребкування. Презентація команди (назва, девіз, емблема) відбувається на першому практичному занятті. Кожна команда аналізує окремі педагогічні задачі з природничо-екологічним акцентом. Відбувається жвава дискусія серед бакалаврів дошкільної освіти.

Студенти моделюють деякі педагогічні завдання у вигляді ділових і рольових ігор. Таке «занурення» у професійні ситуації супроводжується діалогізацією освітнього середовища: підвищується професійна готовність майбутніх вихователів, стимулюється їхня творча активність і самостійність, змінюється позиція учасників, перетворюючи їх у партнерів по взаємодії, суб'єктів усвідомленої діяльності.

Отже, для діалогізації навчання, урізноманітнення лекцій, практичних занять і самостійної роботи рекомендуємо використовувати цікаві види завдань еколого-природничого спрямування: *аналіз конкретних ситуацій, дебати, дискусії, інтерактивні технології навчання*. Деякі види апробованих завдань подано у таблиці 4.

Під час організації освітнього процесу в умовах дистанційного навчання зі студентами можна організовувати вебінари – інтерактивні семінари з використанням інтернет-технологій – із залученням зацікавленої аудиторії. Під час вебінару викладач доповідає і відповідає на питання слухачів. Відео-запис заходу можна використати у подальшому навчанні.

Пропонуємо екологічну тематику для вебінарів: «Сміття чи відходи? Утилізація та сортування для збереження природи», «При-

Види завдань для діалогізації освітнього середовища

Вид завдання	Опис завдання
Методи аналізу конкретних ситуацій: розв'язування педагогічних задач*, кейс-методи аналізу і моделювання конкретних професійних ситуацій, рольові та ділові ігри	*Зразок педагогічної задачі [12, р. 27]: <i>На занятті з ознайомлення дітей з акваріумом як моделлю водойми вихователь ділить дітей на три невеликі підгрупи і просить їх стати з різних боків акваріума. Діти, які стоять біля передньої стінки акваріума, отримують завдання насипати корму в годівничку і спостерігати за поведінкою мешканців акваріума. Діти, які стоять з протилежного боку, повинні розглянути рослини та відикувати на їхньому листі невеликих молюсків, спостерігати за ними. Ще одна підгрупа, яка знаходиться біля бокових стінок акваріума, отримує завдання роздивитися дно акваріума та його обладнання (нагрівач води, компресор, підсвітку тощо), поміркувати над призначенням приладів. Після самостійного спостереження, під час якого вихователь почергово підходить до кожної підгрупи, діти у колективній бесіді обговорюють побачене.</i> – Який тип організації дітей на занятті описано? У якій віковій групі його можна використати? – Які завдання вирішує вихователь, вдаючись саме до такого способу організації спостереження? – Які обов'язкові умови педагог має врахувати, щоб заняття пройшло ефективно?
Дискусії на запропоновані теми	Людина – господар, цар природи Людина – частина природи. Узгодження потреб людини з екологічними вимогами. Повага до всіх форм життя. Технократичний прорахунок користі природи, її утилітарна цінність.
Аналіз анкети «Мій екологічний слід»	Використовуючи екокалькулятор http://ecoosvita.org.ua/ecocalculator Студенти визначають свій екологічний слід – міру потреб людини у екосистемах планети. На основі пройденого тестування здобувачі освіти аналізують параметри способу життя, які необхідно змінювати щоб не виходити за так звані екологічні межі й дозволити природі відновлюватися і підтримувати людську діяльність.

Вид завдання	Опис завдання
Аналіз опитувальника «Мій стиль життя»	Використовуючи опитувальник «Мій стиль життя» [3, р. 114] студенти аналізують свої дії-твердження щодо стилю життя і поведінки у побуті, відповідаючи на запитання: <i>Що я і моя родина робимо з відходами? Як ми економимо воду та енергію? Що ми знаємо про здорове харчування?</i>
Завдання для самостійної роботи	Написати есе на тему «Життя у стилі еко». На основі Програми «52 кроки до біорізноманіття» і Звіту «Жива планета» запропонувати доповідь-презентацію для батьків на тему «Ми всі в одному човні»
Перегляд відеороликів і відповіді на запитання:	Бакалаврам дошкільної освіти пропонують переглянути два взаємопов'язаних відеоролики https://www.youtube.com/watch?v=qnFq-a3ltlc ; https://www.youtube.com/watch?v=gEuzeskGr3s і дати відповідь на наступні запитання: 1) Для чого відповідальне виробництво та споживання внесено в одну з цілей сталого розвитку? 2) Що повинен зробити виробник, щоб на його продукції поставили еко-маркування? 3) Що для споживачів означає еко-маркування? 4) Коли відзначають день екологічного маркування? 5) Як можна відзначити Всесвітній день екологічного маркування у ЗДО?
Вивчення кращого досвіду колег	Вивчати досвід колег (на прикладі баз для проходження практики, сайтів ЗДО), аналізувати його і впроваджувати у власну педагогічну діяльність

родні джерела енергії: «за» та «проти», «Глобальна зміна клімату та її наслідки», «Альтернативна енергетика», «Наслідки вирубування лісів», «Джерела забруднення Світового океану та способи їх мінімізації», «Спалювання стерні та сухої трави. Шкода для довкілля», «Збереження біорізноманіття як основа збереження життя на Землі», «Довкілля та здоров'я», «Життя у стилі «еко», «Екологічний стандарт «Зелений клас» [4, р. 41].

Отже, на формування природничо-екологічної компетентності майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти впливають такі складові організації освітнього процесу у ЗВО (рис. 2).

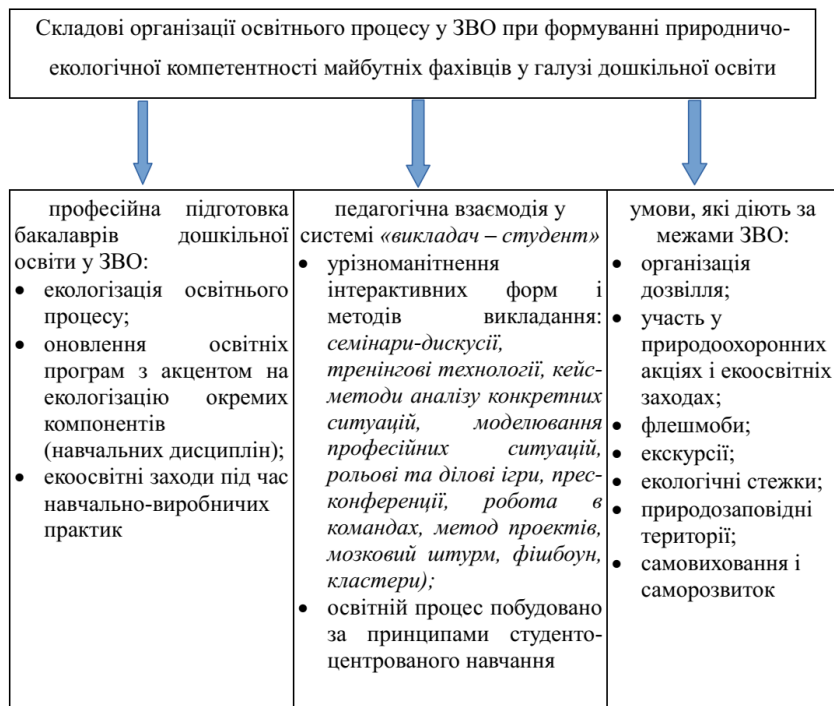

Рис. 2. Складові організації освітнього процесу у ЗВО

5. Висновки

Екологічну безпеку суспільства тісно пов'язують з рівнем освіченості, культури та виховання громадян. Природничо-екологічна компетентність як складова загальної компетентності бакалаврів дошкільної освіти є визначальною у формуванні природоцентричного світогляду, турботи і відповідальності за довкілля і вихованні екологічно свідомого суспільства. Вважаємо, що вирішення ключових питань розвитку освіти і створення належних умов для надання якісних освітніх послуг має відбуватися завдяки співпраці закладів вищої освіти і закладів дошкільної освіти, спільних зусиль керівників навчальних закладів і фахівців у галузі дошкільної освіти, які глибоко розуміють освітні та екологічні проблеми в конкретному регіоні.

Для реалізації ідей освіти сталого розвитку в роботі ЗДО необхідно забезпечити засвоєння вихователями важливих навичок екологічно-, економічно- й соціально-доцільної поведінки, без якої неможливе створення комфортного майбутнього для наступних поколінь. Важливими стають питання теоретичної та методичної підготовки студентів до вирішення завдань, які входять до освітнього напрямку «Дитина в природному довіллі».

ЗДО закладає фундамент екологічної свідомості при формуванні елементарних знань про природу у доступній для дітей формі: орієнтування у найближчому природному довіллі, усвідомлення фізіологічних потреб живих організмів та їхні взаємозв'язки з умовами існування, ознайомлення з елементарними відомостями про взаємозв'язки живої і неживої природи, розуміння впливу людини та її господарської діяльності на природне середовище.

Професійна готовність студентів до інноваційної діяльності з дошкільниками з питань формування природничо-екологічної компетентності повинна забезпечуватися особистісним і професійним удосконаленням майбутнього фахівця до природничо-екологічної освіти дошкільників; бажанням удосконалювати свої знання про світ природи; удосконалювати систему освіти, еколого-розвивальне середовище ЗДО, де відбувається творча взаємодія особистостей вихователя та дітей дошкільного віку.

З цією метою необхідно ЗВО періодично оновлювати освітні програми, враховуючи проблеми сьогодення і передбачати механізми введення природничо-наукового компоненту та інноваційних технологій у процесі професійної підготовки фахівців у галузі дошкільної освіти. Адже якісна екологічна освіта – необхідна умова для збереження довілля та забезпечення сталого розвитку суспільства.

Список літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) // Наказ МОН № 33 від 12.01.2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Баюрко Н. В. Методика формування готовності майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 67. Т. 1. С. 119–123. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.67-1.24>

3. Гавриш Н., Саприкіна О., Пометун О. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку : навч.-метод. посіб. для дошкільних навч. закладів / за заг. ред. О. Пометун. Дніпро : «ЛІРА», 2014. 120 с.
4. Джура Н. М., Нагірнич О. М. Формування екологічної компетентності як складової професійної підготовки магістрів освіти. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2020. № 3(36). Ч. II. С. 37–43. DOI: <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2020-3-2-05>
5. Джура Н. М., Пристайко М. Ю. Формування екологічної свідомості дітей дошкільного віку. *SWorldJournal*. 2020. Issue 6. Part 4. № 06-04. December. P. 69–72. URL: <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/issue/view/swj06-04/swj06-04>
6. Концепція нової української школи. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки. 2016. С. 5–13.
7. Шкодин І. В., Джура Н. М. Еколого-розвивальне середовище для формування екологічної компетентності дошкільників. *Психологія і педагогіка в системі сучасного гуманітарного знання XXI століття* : зб. тез міжн. наук.-практ. конф. (м. Харків, Україна, 11-12 грудня 2020 р.). Харків : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2020. С. 44–47.
8. Хом'як Л. А., Джура Н. М. Використання методики ТРВЗ для формування природничо-екологічних навичок дітей дошкільного віку. *Традиції та новації у сфері педагогіки та психології* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 5-6 лютого 2021 р. Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2021. С. 75–77.
9. Джура Н. М., Мачинська Н. І. Природничо-науковий компонент та інноваційні технології у процесі професійної підготовки фахівців у галузі дошкільної освіти : *Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених «Інноваційні педагогічні технології в цифровій школі» 13-14 травня 2021 р.*
10. Плохій З. П. Формуємо екологічну компетентність молодшого дошкільника : навч.-метод. посіб. до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Київ : Світлич, 2010. 144 с.
11. Джура Н. М. Природознавча компетентність як складова професійної підготовки фахівців у галузі дошкільної освіти. *Матеріали звітних наукових конференцій факультету педагогічної освіти*. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. Вип. 6. С. 47–49.
12. Методичні рекомендації до практичних і лабораторних занять тавиконання завдань для самостійної роботи з навчальної дисципліни «Основи природознавства та методика ознайомлення дітей з природою» / Укл. Н. М. Горобаха. Рівне : РДГУ, 2020. 62 с.
13. Присяжнюк Л. А., Грошовенко О. П. Підготовка майбутніх вихователів до реалізації завдань еколого-природничої освіти дошкільників у контексті оновлення стандартів вищої освіти. *Освітній дискурс* : зб. наук. праць. Київ : «Вид-во «Гілея», 2018. Вип. 9 (11-12) : педагогічні науки. С. 112–121.
14. Титаренко Л. М. Готовність до екологічної діяльності як засада формування екологічної компетентності студентів. *Підвищення готовності*

майбутніх фахівців до інноваційної педагогічної діяльності : Зб. наук. пр., 2005. С. 201–206.

15. Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 012 Дошкільна освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/11/22/2019-11-22-012doshkilna-B.pdf>

16. Освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта» у Львівському національному університеті імені Івана Франка. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/07/Osvitno-prof.-prohrama-012-2018r.pdf>

17. Силабус з навчальної дисципліни «*Основи природознавства з метою ознайомлення дітей з природою*», що викладається для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта. URL: <https://e-learning.lnu.edu.ua/course/view.php?id=2122>

References:

1. Bazovyj komponent doshkilnoji osvity (2021) (nova redakcija) [Basic component of preschool education (new edition)] // Nakaz MON № 33 vid 12.01.2021. 38 p. Available at: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

2. Bajurko N. V. (2019) *Metodyka formuvannja ghotovnosti majbutnikh uchyteliv biologhiji do rozvytku ekologhichnoji kompetentnosti uchniv* [Methods of forming readiness of future biology teachers for the development of students' environmental competence]. *Pedagoghika formuvannja tvorchoji osobystosti u vyshnij i zaghaljnoosvitnij shkolakh* [Pedagogy of creative personality development in higher and secondary educational institutions], vol. 67, t. 1, pp. 119–123. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.67-1.24>

3. Ghavrysh N., Saprykina O., Pometun O. (2014) *Doshkilnjatam – osvita dlja stalogo rozvytku: navch.-metod. posib. dlja doshkilnykh navch. zakladiv* [Education for sustainable development for preschoolers. Study guide for preschool educational institutions]. Dnipropetrovsk: «LIRA». (in Ukrainian)

4. Dzhura N. M., Nahirnych O. M. (2020) *Formuvannja ekologhichnoji kompetentnosti jak skladovoji profesijnoji pidgotovky maghistriv osvity* [Formation of environmental competence as a component of professional training for masters of education]. *Visnyk Zaporizkogho nacional'nogho universytetu. Pedagoghichni nauky* (electronic journal), vol. 3(36), ch. II, pp. 37–43. DOI: <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2020-3-2-05>

5. Dzhura N. M., Prystaiko M. Y. (2020) Building environmental awareness among preschoolers. *SWorldJournal*, issue 6, part 4, no. 06-04, December 2020. pp. 69–72. Available at: <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/issue/view/swj06-04/swj06-04>

6. Kontseptsiia novoi ukrainskoi shkoly (2016) [The concept of the New Ukrainian school]. *Informatsiinyi zbirnyk Ministerstva osvity i nauky*. pp. 5–13.

7. Shkodny I. V., Dzhura N. M. (2020) Ekologho-rozvyvaljne seredovyshhe dlja formuvannja ekologhichnoji kompetentnosti doshkiljnykiv [Ecological and developmental environment for the formation of preschoolers' environmental competence]. Proceedings of the *Psychology and pedagogy in the system of modern humanitarian knowledge of the XXI century* (Kharkiv, Ukraine, December 11-12 2020), Kharkiv: East Ukrainian organization «Center for Pedagogical Research», pp. 44–47.

8. Khom'jak L. A., Dzhura N. M. (2021) Vykorystannja metodyky TRVZ dlja formuvannja pryrodnycho-ekologhichnykh navychok ditej doshkiljnogho viku [The use of TRVZ methods for the formation of environmental skills of preschool children]. Proceedings of the *Tradyciji ta novaciji u sferi pedaghoghiky ta psykologhiji* (Kyiv, Ukraine, February 5-6, 2021), Kyiv: Tavrijskij nacionaljnij universytet imeni V. I. Vernadsjkogho, pp. 75–77.

9. Dzhura N. M., Machynska N. I. (2021) Pryrodnycho-naukovyj komponent ta innovacijni tekhnologhiji u procesi profesijnoji pidghotovky fakhivciv u ghaluzi doshkiljnoji osvity [Natural science component and innovative technologies in the process of professional training of preschool education specialists]. Proceedings of the *III Vseukrajinsjka naukovo-praktychna konferencija molodykh uchenykh «Innovacijni pedaghoghichni tekhnologhiji v cyfrovij shkoli»* (Kharkiv, Ukraine, May 13-14, 2021).

10. Plokhij Z. P. (2010) *Formujemo ekologhichnu kompetentnistj molodshogho doshkiljnyka: navch.-metod. posib. do Bazovoji prohramy rozvytku dytyny doshkiljnogho viku «Ja u Sviti»* [Forming environmental competence of junior preschoolers. Study guide to the Basic Preschooler Development Program «I am in the World»]. Kyiv: Svitych. (in Ukrainian)

11. Dzhura N. M. (2021) Pryrodoznavcha kompetentnistj jak skladova profesijnoji pidghotovky fakhivciv u ghaluzi doshkiljnoji osvity [Environmental competence as a component of professional training of preschool education specialists]. Proceedings of the *reporting scientific conferences of the Faculty of Pedagogical Education* (Lviv, Ukraine, 2021), Lviv: LNU imeni Ivana Franka, pp. 47–49.

12. Ghoropakha N. M. (2020) *Metodychni rekomendaciji do praktychnykh i laboratornykh zanjatj ta vykonannja zavdanj dlja samostijnoji roboty z navchaljnoji dyscypliny «Osnovy pryrodoznavstva ta metodyka oznajomlennja ditej z pryroduju»* [Methodical recommendations for practical classes and individual tasks for the discipline «Fundamentals of natural science and methods of acquainting children with nature»]. Rivne: RDGHU. (in Ukrainian)

13. Prysjazhnjuk L. A., Ghroshovenko O. P. (2018) Pidghotovka majbutnikh vykhovateliv do realizaciji zavdanj ekologho-pryrodnychoji osvity doshkiljnykiv u konteksti onovlennja standartiv vyshhoji osvity [Preparing future educators for the implementation of tasks of the ecological and natural education of preschoolers in the context of updating higher education standards]. *Osvitnij dyskurs*, vol. 9 (11–12), pp. 112–121.

14. Tytarenko L. M. (2005) Hotovnist do ekolohichnoi diialnosti yak zasada formuvannja ekolohichnoi kompetentnosti studentiv [Readiness for ecological activity as a basis for the formation of students' environmental competence].

Pidvyshchennia hotovnosti maibutnikh fakhivtsiv do innovatsiinoi pedahohichnoi diialnosti, pp. 201–206.

15. Standart vyshhoji osvity Ukrainy za specialnistju 012 Doshkilna osvita dlja pershogho (bakalavrsjkogho) rivnja vyshhoji osvity [Standard of Ukrainian higher education in specialty 012 Preschool Education for the first (bachelor's) level of higher education], 20 p. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/11/22/2019-11-22-012doshkilna-B.pdf>

16. Osvitnjo-profesijna prohrama «Doshkilna osvita» pershogho (bakalavrsjkogho) rivnja vyshhoji osvity za specialnistju 012 «Doshkilna osvita» u Ljvivskomu nacionalnomu universyteti imeni Ivana Franka [Educational and professional program «Preschool education» of the first (bachelor's) level of higher education in specialty 012 «Preschool education» at Ivan Franko National University of Lviv], 20 p. Available at: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/07/Osvitno-prof.-prohrama-012-2018r.pdf>

17. Sylabus z navchalnoji dyscypliny «Osnovy pryrodoznnavstva z metodykoju oznajomlennja ditej z pryrodoju», shho vykladajetjsja dlja zdobuvachiv pershogho (bakalavrsjkogho) rivnja vyshhoji osvity specialnosti 012 Doshkilna osvita [Syllabus on the subject «Fundamentals of Natural Science and Methodology of introducing children to nature», taught to the first (bachelor's) level of higher education students of 012 Preschool education specialty], 9 p. Available at: <https://e-learning.lnu.edu.ua/course/view.php?id=2122>